

PAMFLET: VRIJHEID EN DETERMINISME ZIJN NIET
ONVERENIGBAAR

P.R.R. Huygelen
maart 2021

Wij handelen niet op basis van oorzaken, maar op basis van redenen

De wet van de toereikende grond van Leibniz zegt dat niets gebeurt zonder grond. Voor elke gebeurtenis die plaatsvindt bestaat er een reeks noodzakelijke voorwaarden die bij elkaar opgeteld voldoende zijn om de gebeurtenis te laten plaatsvinden. Eén van die noodzakelijke voorwaarden kan zijn dat wij willen dat er iets gebeurt.

Ik kies. Ik heb handelingsvrijheid die zonder de noodzakelijke en voldoende voorwaarden nooit tot een keuze zou zijn gekomen. Niet alle voorwaarden zijn causaal, anoniem of blind. Onze handelingen zijn vrij omdat ze niet geheel en al worden veroorzaakt en toch kunnen we ze helemaal begrijpen door alle noodzakelijke en bij elkaar opgetelde voldoende voorwaarden op te sommen die ertoe leiden dat deze handeling tot stand komt en niet een andere. Dat is geen toeval.

Er is een verschil tussen harde oorzaken en gronden

Harde anonieme oorzaken en gronden kunnen tegelijkertijd ons gedrag sturen. Natuurwetten zijn harde oorzaken. Daar kunnen we niet omheen.

Als een grond voorhanden is gebeuren dingen alleen dan wanneer iemand aan die grond gehoor wil geven. Gronden kunnen motieven worden, harde gronden niet. We nemen ons niet voor om ons aan de natuurwetten te houden omdat het helemaal geen zin heeft het tegendeel te proberen. De natuur is niet meer dan een afwikkelen van een keten van anonieme oorzaken. Tegenover dat raderwerk lijkt een wil te staan die zich door gronden laat leiden. In het rijk der gronden is er geen plaats voor harde oorzaken. We volgen ze op grond van inzicht.

Gronden en harde oorzaken besturen tegelijkertijd ons gedrag

Het determinisme in de zin van toereikende grond is waar, en we zijn tegelijkertijd toch ook vrij omdat sommige voorwaarden van die gebeurtenissen waarvan wij vinden dat ze vrij optreden ook werkelijk geschikt zijn om als vrij omschreven te worden.

Arthur Schopenhauer zegt het als volgt: 'we kunnen doen wat we willen (handelingsvrijheid) maar kunnen niet willen wat we willen (beslissingsvrijheid). Daarom kunnen we niet zeggen dat we van alles willen, verlangen, prettig vinden dat iets onze voorkeur heeft en dat we het verkiezen, zonder dat we de keuze in ons werkzaam bewustzijn verbergen of dat we ongemerkt sturen. We sturen bewust.

Kant stelt dat iets een doel op zich kan zijn. Mensen leven in het rijk der doelen. Dat is een orde van begrippen die we gebruiken om menselijk handelen te begrijpen. Deze onderscheiden zich van de begrippen die we reserveren om natuurlijke processen te beschrijven, processen die ook zonder ons plaats vinden.

We werken er bewust aan dat we niet primair door harde oorzaken worden gestuurd. We vormen zachte handelingsmodellen waarmee we ons deels bevrijden van de oorzaken en rekening houden met de gronden.

We ontwikkelen waarden en oordelen over de werkelijkheid als oriëntatiepunten of perspectieven. Die perspectieven houden niet in dat we de werkelijkheid vervormen of dat zij de werkelijkheid aan het zicht onttrekken.

Er bestaat geen voldoende grond die ons in staat stelt alle motieven van het menselijk handelen en elke schijn van vrijheid te vervangen door een allesomvattend metafysisch determinisme.

Onze handelingen zijn vrij. Je hebt handelingsvrijheid bij het kiezen terwijl determinisme ook een bijdrage levert.

Met dank aan Marcus Gabriel "Waarom we vrij zijn als we denken", 2016.